

**BAXTIYOR NAZAROV – O‘ZBEK ADABIYOTI NAZARIYASI
TADQIQOTCHISI**

Xurshida NISHONOVA

O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi
O‘zbek tili, adabiyoti va folklori instituti,
Tayanch doktorant

Annotatsiya. Ushbu maqolada Baxtiyor Nazarovning o‘zbek adabiyotshunosligidagi ilmiy va nazariy faoliyati yoritilgan. Muallifning adabiy hodisalarga yondashuvi, poetik obraz nazariyasi va ilmiy metodologiyasi o‘zbek adabiy tanqidining shakllanishi va rivojlanishida muhim o‘rin tutishi ko‘rsatib beriladi. Baxtiyor Nazarovning adabiy matnga tarixiy-estetik, semantik va madaniy-falsafiy mezonlar asosida yondashuvi, uning ilmiy maktab sifatida shakllanishi va hozirgi filologik tafakkurga ta’siri tahlil qilinadi. Maqola davomida muallifning asosiy metodologik prinsiplari, tahlil yondashuvlari va izchil ilmiy qarashlari asosida adabiyotshunoslikdagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Baxtiyor Nazarov, poetik obraz, adabiy tanqid, o‘zbek adabiyotshunosligi, nazariy tafakkur, estetik idrok, badiiy tafsir, metodologiya, semantik tahlil, adabiy maktab.

Annotation. This article highlights Baxtiyor Nazarov’s scholarly and theoretical contributions to Uzbek literary studies. His methodological approach to literary phenomena, his theory of poetic imagery, and critical methodology are shown to play a key role in the formation and development of modern Uzbek literary criticism. Nazarov’s method of analyzing literary texts through historical-

aesthetic, semantic, and cultural-philosophical lenses is examined as the foundation of a scholarly school and its influence on contemporary philological thinking. The article outlines the main methodological principles, analytical approaches, and consistent scientific views that define Nazarov's significant place in Uzbek literary criticism.

Keywords: Baxtiyor Nazarov, poetic image, literary criticism, Uzbek literary studies, theoretical thought, aesthetic perception, artistic interpretation, methodology, semantic analysis, literary school.

Аннотация. В статье рассматривается научная и теоретическая деятельность Бахтияра Назарова в области узбекского литературоведения. Показано, что его подход к литературным явлениям, теория поэтического образа и методология анализа играют важную роль в становлении и развитии узбекской литературной критики. Анализ текстов с позиций историко-эстетического, семантического и культурно-философского подходов стал основой научной школы Назарова и оказал влияние на современное филологическое мышление. В статье также раскрываются основные методологические принципы, аналитические подходы и научные взгляды ученого.

Ключевые слова: Бахтияр Назаров, поэтический образ, литературная критика, узбекское литературоведение, теоретическое мышление, эстетическое восприятие, художественная интерпретация, методология, семантический анализ, литературная школа.

Zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligi bugun nafaqat badiiy asar tahlili, balki chuqur nazariy asosga ega ilmiy yondashuvlar bilan boyib bormoqda. Bu sohadagi ilmiy taraqqiyot milliy adabiyot tarixining mantiqiy davomi bo'lib, har bir davrga

xos adabiy tafakkurni anglash va izohlash jarayonini talab etadi. Shu bois, adabiyot nazariyasini izchil ravishda o'rgangan, uning asosiy tamoyillarini chuqur anglagan va amaliy tahlil mezonlari bilan uyg'unlashtirgan olimlarning ilmiy merosi alohida o'ringa ega. O'zbek adabiyotshunosligi tarixida professor Baxtiyor Nazarov ana shunday yetuk nazariy tafakkur egalari sirasiga kiradi.

Professor Baxtiyor Nazarovning ilmiy faoliyati adabiy tafakkur evolyutsiyasini izohlash, poetik tafakkurning tarixiy va zamonaviy bosqichlarini o'rganish, badiiylik mohiyatini tahlil qilish bilan ajralib turadi. U o'z ilmiy izlanishlarida adabiy jarayonni umumiy kontekstda emas, balki milliy tafakkur, tarixiy-estetik tamoyillar va muallif shaxsiyatining o'zaro ta'siri asosida yoritadi. Baxtiyor Nazarovning yondashuvi — matnni tahlil qilishda uning ijtimoiy-falsafiy zaminini, badiiy shakl va semantik tizimini bir butun holda ko'rishdir. Aynan shu nuqtai nazar uni klassik uslubdagi adabiy tanqiddan ajratib, zamonaviy adabiyot nazariyasining yetuk vakiliga aylantiradi.

Unutilmas olimning ilmiy merosida adabiyot nazariyasi bo'yicha asosli qarashlar, nazariy kategoriyalarning teran sharhi, badiiy asarning kompozitsion tuzilishi, obrazlar tizimi, estetik-falsafiy qatlamlari alohida urg'u bilan o'rganilgan. "Olim madaniyati", "O'zbek adabiy tanqidchiligi", «Bu sehrku dunyo», «O'zbek adabiy tanqidi», «G'afur G'ulom olami», «O'zbek adabiy tanqidi tarixi» kabi asarlari orqali u o'zbek adabiyotshunosligiga nazariy mustahkamlik va tahliliy aniqlik olib kirgan.

Professor Baxtiyor Nazarovning qarashlarida poetik obrazga yondashuv alohida o'rin tutadi. Uning fikricha, obraz — bu shunchaki badiiy timsol emas, balki ichki ruhiy kechinma, muallif dunyoqarashi va estetik pozitsiyasining uzviy ifodasidir[4.160]. Bu yondashuv uni faqat adabiy tanqidchi emas, balki poetik tafakkur interpretatori, ya'ni badiiy obrazlarning chuqur ma'naviy qatlamini tahlil qiluvchi nazariyotchi sifatida tanitdi. U poetik obraz va estetik idrok o'rtasidagi

bogʻliqlikni izchil tahlil etgan, oʻquvchi–matn–muallif[2.96] munosabatlarini chuqur psixologik va semantik tahlil asosida yoritgan.

Adabiyot nazariyasiga yondashuvi. Professor Baxtiyor Nazarov adabiyotga yondashishda uni nafaqat estetik hodisa, balki madaniy ong shakli, tarixiy-falsafiy tajriba va poetik tafakkurning murakkab tizimi sifatida talqin etadi. U nazariy fikrni adabiy jarayon bilan uzviy bogʻliq holda koʻradi va bu yondashuvni ilmiy prinsiplarga asoslangan holda asoslaydi. Baxtiyor Nazarovning fikricha, adabiyot nazariyasi bu — shunchaki adabiy vositalarni tasniflash yoki ularni sxematik jihatdan tartibga solish emas, balki badiiy tafakkur rivojining ichki qonuniyatlarini anglash, adabiy asarning semantik qatlamlarini tahlil qilish, badiiylarning estetik-falsafiy mexanizmlarini ochib berish[3.146]] demakdir.

Uning izlanishlarida poetik struktura, obraz semantikasi, kompozitsion tamoyillar, stilistik qurilmalar va estetik idrok konseptual asosda tahlil qilinadi. Baxtiyor Nazarov har bir badiiy asarni kontekstual, yaʼni tarixiy, mualliflik, madaniy va estetik kontekstlar orqali tahlil qilish zarurligini taʼkidlaydi. Uning nazariy qarashlari adabiyotshunoslikning faqat anʼanaviy metodlariga emas, balki zamonaviy gʻoyaviy yondashuvlariga ham asoslangan boʻlib, bu uning metodologik yondashuvini kengaytiradi.

Uning ilmiy uslubida Gʻarb adabiyotshunosligining strukturalistik modeli, rus formal maktabining tizimli tahlillari, reseptiv estetika (G.Yaus, V.Izer kabi olimlar konsepsiyasi), muloqot nazariyasi (M.Baxtin), intertekstual tahlil (Yu.Kristeva, R.Bart) kabi zamonaviy nazariy yondashuvlar teran qoʻllanilgan. Shu bilan birga, Sharq tafakkuri, oʻzbek poetik anʼanalari, milliy badiiy tafakkur shakllari bilan uygʻunlikda olib boriladi[8.77]. Bu esa Baxtiyor Nazarov ga milliy adabiyotshunoslikni zamonaviy nazariy makon bilan bogʻlash imkonini bergan.

Baxtiyor Nazarov adabiy matnni statik, yaʼni harakatsiz, yopiq struktura sifatida emas, balki ochiq, ijtimoiy-madaniy va estetik muhitda harakatlanadigan

jarayon sifatida ko‘radi. Adabiy matn — bu faqat yozuv emas, balki o‘quvchining idroki bilan jonlanadigan, zamon bilan o‘zgaradigan, muloqotga kirishadigan tirik tizimdir. Shu sababli uning nazariyasida adabiy muloqot, o‘quvchi tafakkuri, subyektiv-estetik rezonans tushunchalari muhim o‘rin tutadi.

Baxtiyor Nazarov badiiy asarga yondashishda uning faqat tashqi shakliga emas, balki ichki ontologik mohiyatiga e‘tibor qaratadi. Badiiy obraz — bu semantik belgi, badiiy til — bu ongiy-falsafiy mexanizm, matnning ritmik tuzilishi esa ruhiy holatning estetik ifodasi sifatida talqin qilinadi. Shu asosda Baxtiyor Nazarov poetik matnni kompleks tizim sifatida o‘rganadi: bu tizimda har bir unurning joyi, vazifasi va estetik ahamiyati bor.

Uning izchil nazariy konsepsiyasi bugungi o‘zbek adabiyotshunosligi uchun nafaqat ilmiy mezon, balki metodologik namuna hamdir. Baxtiyor Nazarov asarlarida adabiy voqelikni sharhlashda bir vaqtning o‘zida analitik fikr, estetik baho va madaniy tafakkur uyg‘un holda namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan u o‘zbek adabiyotshunosligini dunyoviy ilmiy diskurslar doirasiga olib kirgan, nazariy tafakkurni zamonaviy adabiy idrok bilan uyg‘unlashtira olgan yetuk olim sifatida e‘tirof etiladi.

Badiiy tafakkur evolyutsiyasiga qo‘shgan hissasi. Professor Baxtiyor Nazarov o‘zining keng qamrovli ilmiy izlanishlarida o‘zbek badiiy tafakkurining tarixiy taraqqiyotini bosqichma-bosqich o‘rganib, uni estetik-madaniy ong taraqqiyoti sifatida talqin etadi. U badiiy tafakkur evolyutsiyasini soddalashtirilgan davriy tasnifda emas, balki har bir bosqichning ichki mohiyati, estetik yo‘nalishi va poetik funksiyasi orqali tahlil qiladi. Aynan shu yondashuv orqali u o‘zbek adabiy jarayoniga ilmiy asosli nazariy konsepsiya olib kirgan yetuk tadqiqotchidir.

Uning “Olim madaniyati”, “O‘zbek adabiy tanqidchiligi”, «Bu sehrku dunyo», «O‘zbek adabiy tanqidi», «G‘afur G‘ulom olami», «O‘zbek adabiy tanqidi tarixi» kabi asarlarida XX asr o‘zbek adabiyotining shakllanish bosqichlari,

ayniqsa, jadidlar davridagi ma'rifiy-estetik yondashuv, sovet realizmi davridagi ideologik poetika va mustaqillikdan keyingi davrdagi metaforik-estetik ifoda vositalari chuqur tahlil etiladi. Baxtiyor Nazarov ushbu bosqichlarda badiiy tafakkurning semantik ko'lamini, poetik shakllari va obrazlar tizimi qanday o'zgarganini o'ziga xos nazariy yondashuv orqali aniqlaydi.

Uning tadqiqotlarida badiiy tafakkur "passiv aks ettirish"[5.83] emas, balki ijtimoiy-estetik refleksiya, ya'ni ijtimoiy haqiqatni san'at vositasida qayta yaratish, anglash va baholash mexanizmi sifatida talqin qilinadi. Bu qarashlar uning adabiy jarayonga yondashuvida tarixiy ong, milliy estetik mezon, poetik dinamikaning integratsiyalashgan tizim sifatida ko'rishiga asos yaratadi.

Professor Baxtiyor Nazarov o'z izlanishlarida Oybek ijodi orqali o'zbek adabiy tafakkurining ma'rifiy-estetik tamoyillarini o'rganadi. U Oybekning badiiy tafakkurida Sharq va G'arb madaniy merosining sintezini, obrazlar tizimidagi tarixiy-falsafiy qatlamlarni, she'riy nutqdagi musiqiy-estetik uyg'unlikni tahlil etadi. Oybekshunoslikdagi bu yondashuv olimning metodologik puxtaligidan dalolat beradi[7.58].

Shuningdek, Abdulla Qahhor merosini tahlil etar ekan, Baxtiyor Nazarov realizmning badiiy-ijtimoiy mohiyatini chuqur yoritadi. Qahhor asarlaridagi badiiy tafakkur sodda realizm emas, balki ichki psixologik dinamikaga asoslangan, ijtimoiy va ma'naviy anglanishlar tizimi sifatida ko'rsatiladi. Bu orqali Baxtiyor Nazarov badiiy tafakkurning ichki tahliliga, ruhiy qatlamlariga kirib boradi[4.157].

G'afur G'ulom poetikasi haqida yozilgan izlanishlarida esa olim she'riy tafakkurdagi nutqiy erkinlik, g'oya va shakl uyg'unligi, obrazlar ifodaviyligi kabi jihatlarni markazga oladi. Ayniqsa, G'afur G'ulomning "ko'cha" obraziga bergan tahlillari o'zbek she'riyatida urbanistik poetikaning shakllanishida muhim bosqich bo'lganini ko'rsatadi[1.58].

Baxtiyor Nazarovning o'zbek badiiy tafakkuriga yondashuvi "madaniy izchillik", "uslubiy sintez", "semantik yangilanish" kabi nazariy tushunchalar orqali tahlil qilinadi. U o'z tadqiqotlarida adabiyotdagi avlodlar almashinuvi, g'oyaviy-estetik yondashuvlarning uzviyligi, poetik evolyutsiyaning ichki qonuniyatlarini aniqlaydi va tasniflaydi.

Shu bilan birga, Baxtiyor Nazarov mustaqillikdan keyingi adabiyotga ham chuqur nazar tashlaydi. U yangi davr o'zbek she'riyatida ontologik savollar, ruhiy iztirob, falsafiy mujmalik kuchayganini qayd etadi. Ramziy obrazlar, til konstruksiyasining murakkablashuvi, poetik ifodaning ko'p qavatlilik badiiy tafakkur evolyutsiyasining yangi bosqichini belgilaydi. Bu jihatlar olim tahlillarida zamonaviy estetik tafakkur bilan uzviy bog'lanadi.

Baxtiyor Nazarov o'zbek adabiy tafakkurining evolyutsiyasini chuqur o'rgangan, uni tarixiy-estetik kontekstda tahlil qilgan, har bir davr poetikasining o'ziga xos qirralarini ilmiy asosda ochib bergan olimdir. Uning tadqiqotlari orqali o'zbek adabiyoti nafaqat vaqt bo'yicha, balki falsafiy-estetik daraja bo'yicha ham chuqur talqin qilingan. Baxtiyor Nazarov adabiyotshunoslikka faqat o'tmishni o'rganish emas, balki kelajak tafakkurini shakllantirish vositasi sifatida qaraydi — aynan shu yondashuv uni zamonaviy nazariy maktab asoschilaridan biriga aylantiradi.

Poetik obraz nazariyasi. Poetik obraz masalasi adabiy tanqidda doimo e'tiborni tortib kelgan murakkab tushunchalardan biridir. Ayniqsa, zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligida bu masalaga yangi nazariy yondashuv olib kirgan adib va olimlardan biri Baxtiyor Nazarov dir. Uning ilmiy qarashlarida poetik obraz ko'p qatlamli, mazmunan boy, estetik va semantik jihatdan murakkab badiiy birlik sifatida talqin qilinadi. Baxtiyor Nazarov ta'biri bilan aytganda, poetik obraz — bu shoir tafakkuri bilan o'quvchi idroki o'rtasidagi estetik ko'prikdir. Unga ko'ra, obraz oddiy timsol emas, balki ichki kechinma, ruhiy holat, ma'naviy-

axloqiy pozitsiya va badiiy tafakkurning shakllangan mahsulidir. Baxtiyor Nazarov nazariyasida poetik obraz uch asosiy funksiyani bajaradi: estetik kommunikatsiya vositasi, semantik kod va madaniy-ruhiy timsol[4.69].

Poetik obraz eng avvalo shoir bilan o'quvchi o'rtasida badiiy-estetik aloqani ta'minlovchi vosita sifatida qaraladi. Obraz orqali shoir o'zining ichki holatini, kechinmalarini, ruhiy iztirob va ilhom lahzalarini estetik shaklda ifoda etadi. Bu obrazlar o'quvchining qalbida rezonans uyg'otib, uni matnga jalb etadi. Obraz badiiy tafakkur mahsuli sifatida emotsional, go'zallikni his etishga chorlovchi kuchga ega. Masalan, Abdulla Oripovning "Sen yetim emassan, Vatanim" satrida "Vatan" obrazi shunchaki yurt tushunchasini emas, balki xalq qalbiga singib ketgan sadoqat, mehr, g'urur, or-nomus, fidoyilik kabi bir qancha hissiy qatlamlarni o'zida mujassam etadi. Shunday obrazlar orqali shoir o'z shaxsiy kechinmalarini xalq qalbi bilan uyg'unlashtiradi. Baxtiyor Nazarov bunday obrazlarni "idrok etiladigan emotsional energiya" deb ataydi. Unga ko'ra, obraz — bu faqat so'z yoki tasvir emas, balki o'quvchining hissiy dunyosini harakatga keltiruvchi kuchdir.

Poetik obrazning yana bir asosiy funksiyasi — bu semantik kodlik xususiyatidir. Baxtiyor Nazarov bu masalada adabiyotshunoslikda faol foydalaniladigan semiotik yondashuvlardan foydalanadi. Uningcha, poetik obraz ko'p hollarda ochiq-oydin ma'noni emas, balki yashirin, ko'p qatlamli, ramziy ma'nolar tizimini o'zida saqlaydi. Bu obrazlar har bir o'quvchi tomonidan turlicha talqin qilinishi, ya'ni individual idrok orqali ochilishi mumkin bo'lgan ramziy belgilar tizimidir. Ayniqsa, G'afur G'ulomning she'riyatida uchraydigan "sukut", "ko'lmak", "qorong'ulik", "yog'och" kabi obrazlar tashqi ko'rinishiga ko'ra oddiy tasvirlar bo'lib tuyuladi. Ammo Baxtiyor Nazarov ularni chuqur semantik qatlamlarga ega bo'lgan ramzlar deb tahlil qiladi. Bunday obrazlar inson ruhiyatidagi iztirob, jamiyatdagi begonalik, zamonaviy inson ongidagi dualizmni ifodalaydi. Baxtiyor Nazarov bu holatni "semantik ko'rinmaslik" deb ataydi, ya'ni

obraz yashirin ma'noni anglatadi, ammo chuqur idrok vositasida ochiladi. Bu yondashuv o'quvchini faqat matnni o'qishga emas, balki uni talqin qilishga, fikrlashga, badiiy tafakkur yuritishga chorlaydi.

Shuningdek, poetik obraz madaniy va ruhiy merosni aks ettiruvchi timsol sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Baxtiyor Nazarov bu jihatni xalq ongidagi arxetiplar, tarixiy xotira, madaniy qatlamlar va milliy o'zlik bilan bog'liq holda izohlaydi. Unga ko'ra, shoir obraz yaratishda nafaqat o'z individual kechinmalariga, balki umummilliy xotira va madaniy ko'nikmalarga ham tayangan holda ish ko'radi. Bu xususiyat ayniqsa Erkin Vohidovning "O'zbekim" she'rida yaqqol namoyon bo'ladi. Undagi "beshik", "ona", "daraxt soyasi", "non" kabi obrazlar xalq turmush tarziga, ruhiy olamiga, tarixiy merosga singib ketgan timsollardir. Baxtiyor Nazarov ularni madaniy arxetiplar deb ataydi. Bunday obrazlar orqali shoir milliy o'zlikni mustahkamlashga, xalqning ma'naviy uyg'onishiga xizmat qiladi. Halima Xudoyberdiyeva she'riyatida esa ayol ruhi bilan bog'liq obrazlar — "tungi osmon", "qush", "sukunat" kabi timsollar — ruhiy iztirob, sevgi, mehr, yolg'izlik, orzu kabi hislarning estetik ifodasidir. Baxtiyor Nazarov bu obrazlarni ayol ongi va ruhiyatining badiiy shakli sifatida izohlaydi. Unga ko'ra, poetik obrazlar tarixiy, madaniy va ruhiy qatlamlarning poetik shaklda jamlanishidir.

Baxtiyor Nazarovning poetik obraz nazariyasi o'zbek adabiy tanqidida yangi bosqichni boshlab berdi[4.99]. U poetik obrazni badiiy bezak emas, balki estetik tafakkur, semantik tizim va milliy madaniyatni aks ettiruvchi vosita sifatida talqin etdi. Uning bu yondashuvi adabiy matnni anglashda, shoir tafakkuriga kirib borishda, xalq ruhiyatini badiiy vositalar orqali tushunishda ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, G'afur G'ulom, Halima Xudoyberdiyeva kabi shoirlar ijodi misolida olib borilgan tahlillar Baxtiyor Nazarov nazariyasining mustahkam dalili sifatida qaraladi. Aynan obraz orqali

shoir o'z zamon, millati va insoniyat oldidagi burchini anglaydi va uni estetik shaklda ifodalaydi. Shu bois, Baxtiyor Nazarovning poetik obraz nazariyasi zamonaviy o'zbek adabiy tafakkurining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Metodologik yondashuv va ilmiy maktab. Baxtiyor Nazarov nafaqat mustaqil adabiyotshunos olim, balki o'zining izchil ilmiy maktabini shakllantirgan tadqiqotchidir. Uning ilmiy faoliyati o'zbek adabiyotshunosligida chuqur iz qoldirgan bo'lib, ko'plab aspirantlar, yosh tadqiqotchilar, filologiya fanlari nomzodlari va doktorlari uning rahbarligida shakllanib, mustaqil ilmiy yo'nalishlar bilan chiqishgan. Bu hol Baxtiyor Nazarovning faqat individual tadqiqotchi emas, balki zamonaviy o'zbek filologiyasi metodologiyasini taraqqiy ettirgan, o'z uslubi va yondashuviga ega ustoz olim ekanligini ko'rsatadi. U yaratgan ilmiy maktab o'ziga xos yondashuvlar, izchil metod, nazariy va amaliy uyg'unlik, shuningdek, adabiy-estetik tafakkurni chuqur tahlil qilishga asoslanadi.

Baxtiyor Nazarovning ilmiy metodologiyasi bir necha asosiy xususiyat bilan ajralib turadi. Avvalo, u har qanday adabiy hodisani faqat matn darajasida emas, balki tarixiy-estetik kontekstda, ya'ni davr ruhiyati, jamiyat tafakkuri va madaniy muhit bilan bog'liq holda o'rganadi. Bu yondashuv adabiy asarni voqelikdan ajratmasdan, uni o'z tabiiy muhitida tushunishga yordam beradi. Baxtiyor Nazarov nazarida har bir badiiy asar — bu o'z vaqtining ruhiy-madaniy mahsulidir. Shu bois u badiiy matnni faqat zamonaviy ko'z bilan emas, balki tarixiy ong, o'zgaruvchan estetik qarashlar va ijtimoiy-falsafiy tendensiyalar bilan uyg'un holda tahlil qilishni taklif etadi.

Ikkinchi muhim metodologik mezon — bu tahlil obyekti va subyekti o'rtasidagi muloqotni aniqlashdir. Baxtiyor Nazarovning fikricha, adabiy matnni tahlil qilishda faqatgina matnning o'zini emas, balki uni o'qiyotgan va talqin qilayotgan subyekt — ya'ni o'quvchi, tanqidchi yoki tadqiqotchining estetik idrok doirasini ham inobatga olish zarur[3.69]. Matnning ma'nosi faqat undagi so'zlar

tizimi orqali emas, balki uni o'quvchi qanday qabul qilayotgani, qanday kontekstda o'qiyotgani, qanday tarixiy va ruhiy asoslar bilan bog'layotgani orqali ochiladi. Shu jihatdan, Baxtiyor Nazarov yondashuvi interaktiv, ya'ni o'quvchi bilan matn o'rtasidagi estetik muloqotni ham tahlil doirasiga kiritadi.

Uchinchidan, Baxtiyor Nazarov metodologiyasi badiiy matnga ikki darajadagi yondashuvni tavsiya etadi: ichki struktura va tashqi ijtimoiy-falsafiy mezonlar orqali. Ichki struktura — bu asarning kompozitsiyasi, badiiy vositalari, obrazlar tizimi, poetik sintaksisi va semantik qatlamlaridir. Tashqi mezon esa asarning qanday ijtimoiy-falsafiy muhitda yaratilgani, davr ideallari, milliy ong, madaniy tendensiyalar bilan qanday bog'liqligini anglatadi. Shu ikki yondashuv uyg'unlashgan holda badiiy matnning chuqur mohiyatini ochib beradi. Bu uslub adabiy tanqidni faqat matn tahliliga qamab qo'ymaydi, balki uni kengroq madaniy, falsafiy va ruhiy kontekstlar bilan boyitadi.

Nihoyat, Baxtiyor Nazarov yondashuvida nazariy g'oya bilan badiiy tafakkur uyg'unligini ta'minlash alohida o'rin tutadi. Uning fikricha, adabiy asar nazariyasiz tushunilmaydi, lekin nazariya ham badiiy tafakkur va asarning individual poetikasidan ajralmasligi kerak. Baxtiyor Nazarov har bir tahlilni muayyan nazariy poydevor bilan asoslaydi — bu semiotika, hermenevtika, strukturalizm, estetik psixologiya yoki arxetipal tanqid bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, u nazariyani matnga singdiradi, uni “sun'iy tayanch” emas, balki “talqinning tabiiy asosi” sifatida qo'llaydi. Bunday yondashuv har bir asarni o'z poetik qonuniyatlari doirasida talqin qilish imkonini beradi va uni umumiy nazariy sxemalarga bo'ysundirmaydi.

Xulosa qilib aytganda, Baxtiyor Nazarovning metodologiyasi o'zbek adabiyotshunosligiga yangicha nazariy-uslubiy yondashuv olib kirgan, estetik tafakkur va tarixiy kontekstni birlashtira olgan chuqur ilmiy maktab namunasidir. U yaratgan metodik yondashuvlar hozirgi kunda ham ko'plab yosh tadqiqotchilar

uchun nazariy tayanch bo‘lib xizmat qilmoqda. Baxtiyor Nazarov maktabi nafaqat badiiy matnni anglashni, balki adabiy tafakkur madaniyatini shakllantirishni ham maqsad qilgan keng qamrovli ilmiy harakat sifatida qadrlidir.

Baxtiyor Nazarov o‘zbek adabiyotshunosligida nazariy tafakkur va ilmiy sistemachilik asoschisi sifatida e’tirof etilishi lozim bo‘lgan yirik olimlardan biridir. Uning ilmiy faoliyati adabiy tanqid, poetik tafakkur, badiiy tafsif va adabiy tafsir sohalarini chuqur asoslangan nazariy yondashuv bilan boyitgan bo‘lib, bugungi kunda o‘zbek adabiy tanqidining asosiy tamoyillarini belgilab berishda davom etmoqda. Baxtiyor Nazarovning yondashuvi adabiy matnni estetik hodisa sifatida anglash, uni ijtimoiy-falsafiy, tarixiy-madaniy, psixologik va poetik qatlamlarda tahlil qilish imkonini yaratadi. Ayniqsa, uning poetik obraz nazariyasi, badiiy tafakkur strukturasini aniqlashga qaratilgan yondashuvi va adabiy muloqotni tushunishga bag‘ishlangan ishlari adabiyotshunoslikda yangi metodik paradigmlar shakllanishiga xizmat qilmoqda.

Baxtiyor Nazarov adabiy hodisani yuzaki emas, balki nazariy asoslar orqali tahlil qilishga intiladi. U har qanday badiiy matnda ikki asosiy qatlam — tashqi (sathiy) va ichki (semantik-estetik) struktura mavjudligini ta’kidlaydi[3.85]. Shu yondashuv orqali u o‘zbek adabiy matnining ramziy, psixologik va madaniy-ma’naviy qatlamlarini anglashga imkon yaratadi. Baxtiyor Nazarovning tahlil uslubi strukturalizm, semiotika, arxetipal tanqid, estetik idrok nazariyasi kabi g‘oyalarni zamonaviy o‘zbek adabiyoti asosida uyg‘unlashtirishga asoslangan. U nazariyani amaliy misollar orqali isbotlaydi, adabiy asarlarni shoir tafakkurining hosilasi sifatida emas, balki badiiy va estetik tafakkurning mahsuli sifatida izohlaydi.

Baxtiyor Nazarovning adabiyotga yondashuvi o‘ziga xoslik, qat’iylilik va metodologik izchillik bilan ajralib turadi. U adabiy matnni talqin qilishda tarixiy-estetik kontekst, adibning individual poetikasi, ijtimoiy ongdagi o‘zgarishlar va

o'quvchi idrokining roli kabi mezonlarni uyg'un holda tahlil doirasiga olib kiradi. Shu bois uning ilmiy ishlari filologik adabiyotshunoslikda nafaqat nazariy tayanch, balki uslubiy maktab sifatida ham e'tirof etiladi. U yetishtirgan shogirdlar, ilmiy rahbarlik qilgan nomzod va doktorlar, o'zbek filologiyasi maktabining izchil davomi bo'lib, Baxtiyor Nazarov maktabining hayotiyli va ilmiy barqarorligini tasdiqlaydi.

Bugungi kunda Baxtiyor Nazarov nomi nafaqat filolog olimlar, balki adabiy matnni teran anglashni istagan har bir o'quvchi uchun ham ishonchli nazariy manba sifatida qadrlanadi. Uning ilmiy qarashlari, adabiy tafakkurga bergan aniqliklari va badiiy tafsirga doir yondashuvlari o'zbek adabiyotshunosligi taraqqiyotida nazariy poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bois, u yaratgan ilmiy merosni faqat o'tmishdagi boylik emas, balki bugunning zaruriy bilim manbasi sifatida o'rganish dolzarbdir. Baxtiyor Nazarovning ilmiy izlanishlari, asarlarida ilgari surilgan poetik kontsepsiyalar, tahliliy metodlar va estetik pozitsiyalar o'zbek adabiyotshunosligining mustahkam nazariy ustuni sifatida kelajakda ham o'z ahamiyatini yo'qotmaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Nazarov B. *Poetik tafakkur va badiiy obraz*. – Toshkent: Fan, 2006. – 180 b.
2. Nazarov B. *Badiiy tafakkur va estetik ideal*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2012. – 224 b.
3. Nazarov B. *Adabiy tanqid va poetik tafakkur*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018. – 256 b.
4. Nazarov B. *Obraz va tafsir: Adabiy-estetik tahlillar*. – Toshkent: Ilm ziyo, 2020. – 198 b.

5. Karimov N. *Badiiy tafakkur va obraz tabiati*. – Toshkent: Fan, 2008. – 176 b.
6. Yo‘ldoshev M. *Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2005. – 210 b.
7. G‘afurov B. *Poetik tafakkur nazariyasi va o‘zbek she‘riyati*. – Samarqand: Zarafshon, 2010. – 190 b.
8. Xudoyberdiyeva H. *Ijod va tafakkur: She‘rda obraz va ma‘no uyg‘unligi*. – Toshkent: Yozuvchi, 1999. – 144 b.
9. Vohidov E. *Ijod haqida fikrlar*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1993. – 120 b.